

DET SIDSTE HØJREMINISTERIUMS AFGANG

ved *Sune Fredslund Andersen*

I det følgende opridser stud. mag. Sune Fredslund Andersen ministeriet Sehesteds historie. Dernæst meddeles en række aktstykker fra forskellige af ministeriets medlemmer om begivenhederne i forbindelse med deres tilbagetræden. Det dokumenteres, at det var kongen, der tog initiativet til afskedigelsen, bl. a. under påvirkning af stemninger i ledende højrekredse. Inden for ministeriet selv var en stærk fløj indstillet på at blive siddende, også efter højres valgnederlag i april 1901.

Højres sidste konsejlspræsident, landstingsmand og stamhusbesidder til Broholm ved Gudme, Hannibal Sehested har efterladt sig et betydningsfuldt og omfattende arkiv fra sin tid som landets førsteminister. Indtil april i år har det været opbevaret på Broholm, men er nu af Hannibal Sehesteds brorsøn, godsejer cand. jur. Jørgen Sehested blevet overdraget til Det kongelige Videnskabernes Selskabs arkivkommission til ordning. Fra dette arkiv offentliggøres hermed nedenstående 9 breve og beretninger, der kaster nyt lys over begivenhederne og omstændighederne i forbindelse med ministeriet Sehesteds afgang.

Da konsejlspræsident Hørring i marts 1900 erklærede, at han måtte erkende, at han ikke kunne få told- og skattelovsforslagene ført igennem og derfor ved rigsdagssamlingens slutning agtede at indgive regeringens demissionsbegæring¹, var der dem, der forventede, at kong Christian 9. nu ville lade folketingsflertallet få ansvaret for landets styre. Der var også dem, der søgte at lægge pres på kongen i samme retning. Hørring selv skulle have rådet ham til at tage et venstreministerium under overvejelse². Og dertil kom, at kredse inden for kongehuset – især prins Valdemar og dennes kone, prinsesse Marie – skubbede til samme side. Det blev imidlertid ikke til noget. Bankdirektør Axel Heide, der stod kongehuset nær, oplyste godt et års tid senere, at det var, »fordi Estrup bearbejdede selv kongen i modsat retning«³. Endnu en gang lagde kongen

1. Rigsdagstidende. Forhandlinger på Landstinget (fork. Lt.) 1899–1900, sp. 1407.

2. Marcus Rubin: Nogle Erindringer, Kbh. 1914, side 128–29.

3. De af Aage Friis indsamlede beretninger vedrørende systemskiftet i 1901 (fork. AF.). Rigsarkivet (fork. RA.) Heides beretning.

Disse beretninger, der af Aage Friis med bistand af bl. a. P. Munch blev indsamlet under og i månederne efter venstre-regeringsdannelsen i 1901 ved henvendelse til en række af de implicerede personer, giver imidlertid først og fremmest grundlag til at belyse det første venstreministeriums dannelseshistorie og ikke i så høj grad det sidste højreministeriums afgang. Dog kan der hentes

størst vægt på de råd, han fik fra ham, der i årtier havde været hans nærmeste rådgiver, og den 27. april 1900 udnævntes »det estrupske ministerium uden Estrup«, som ministeriet Sehested blev kaldt.

I sammenligning med Hørrings kabinet fik det nye ministerium mere politisk farve. Fire af de nye ministre var landstingsmænd og havde deres plads blandt dette tings estrupske fløj. Det drejede sig om konsejlspræsidenten selv – han overtog endvidere udenrigsministeriet – justitsminister C. Goos, der i nogle år i begyndelsen af halvfemserne også havde siddet i Estrups kabinet, kultusministeren, provst Bjerre og trafikministeren, baron Juul-Rysensteen. Heraf havde først og fremmest Bjerre, men også Sehested spillet en fremtrædende rolle inden for højres partiorganisation i de senere år. Dertil kom endnu en fremtrædende højrepolitiker, nationaløkonomen William Scharling, der som finansminister fik sæde i regeringen. Han havde i et par årtier været folketingsmand og siden 1895 været formand for højres repræsentantskab. Indenrigsministeren, direktør L. Bramsen, fulgte som sådan med over fra Hørrings kabinet og havde fra 1892 til 98 siddet i folketinget. De resterende tre ministre, landbrugsministeren, direktør for landbohøjskolen F. Friis, krigsministeren, oberst G. Schnack, der som Bramsen også havde siddet i Hørrings kabinet og marineministeren, kommandør Chr. G. Middelboe, blev derimod betragtet som fagministre, for hvem den politiske side af sagen var underordnet den faglige.

Der var næppe nogen, der anså det nye ministeriums fremtidsudsigter for at være lyse. Selv blandt ministrene må der have været dem, der havde betænkeligheder, da det tog Sehested mere end en måned, inden han fik det samlet. Men i det hele taget måtte den politiske situation betegnes som alt andet end gunstig for et »rent« højreministerium.

Efter det storpolitiske forlig i 1894 var der i højre opstået indre stridigheder om mål og midler, og disse brydninger svækkede partiet og førte efterhånden til, at der kom frafald i rækkerne. Og da venstrereformpartiet, der var hovedmodstanderen, ikke kunne eller ville slippe det storpolitiske mål – folketingsparlamentarismens anerkendelse – af syne og for alvor gå ind i en forhandling om en reformlovgivning, havde forholdene været vanskelige for de sidste højreregeringer. I stedet for at være brobyggere, således som forligsløfterne forudsatte, blev de snarere kastebold

---

enkelte værdifulde oplysninger om dette spørgsmål i Valdemar Frederiksen's beretning, Marcus Rubins beretning, Erik Skrams beretning samt i de to konvolutter, der bærer påskriften »Heide – Frijs« (heri Heides beretning) og »Deuntzer«. Disse beretninger m. v. vil i dette efterår (1967) blive udgivet ved amanuensis, mag. art. Lorenz Rerup.

mellem modsætningerne, hvorfor en stagnation på det lovgivningsmæssige område kom til at præge perioden efter 1894. Skylden herfor lå naturligvis på begge sider, men højre og dets regeringer kom til at lide mest under det, da oppositionen med rette kunne angribe dem for deres manglende evne til at gennemføre noget og dertil kunne anvise et klart alternativ til at komme ud af de bestående tilstande.

I den situation kan det undre, at ministrene i Sehesteds kabinet i det hele taget turde vove forsøget. Men måske nærrede man en vis tiltro til, at man som et mere estrupsk farvet ministerium end de to forrige kunne få standset den udvikling, der var i gang, og få noget ført igennem – om det skulle gå helt galt med oppositionens samarbejdsvilje, kunne man ty til en provisorisk lovgivning.

Havde man næret sådanne forhåbninger, blev man imidlertid skuffet. Fra starten strammede oppositionen grebet om dette ministerium, som den havde let ved at skyde provisoriske hensigter i skoene og derfor stå samlet imod. At den derudover til tider behandlede ministeriet efter for-godtbefindende, gjorde ikke dettes vanskeligheder mindre ⁴.

4. Det kan f. eks. nævnes, at lederen af venstre reformpartiet, J. C. Christensen, under 1. behandling af finanslovsforslaget i oktober måned 1900 hånligt sluttede sin tale med at anbefale den nye regering »straks at gå ind som forsvarsministerium og værne administrationen og så lade os andre se, om vi kunne få opgaverne ført igennem« (Rigsdagstidende. Forhandlinger på Folketinget (fork. Ft.) 1900–1901, sp. 224–26). Som et andet eksempel kan fremføres, at da finansminister Scharling ønskede optaget et statslån i udlandet til at stive den anspændte finansielle situation af med og spurgte folketingets finansudvalg – hvor J. C. Christensen var formand – om dets stilling, fik han blot herfra uden nærmere begrundelse den besked, at det ønskede man ikke. Denne oplysning er hentet fra Hannibal Sehesteds »Optegnelser fra Ministermøderne april 1900–juli 1901« fra mødet den 20/11 1900. Disse optegnelser blev fra 1906–1908 samlet i en protokol af Sehested selv på grundlag af notitser, han gjorde under eller umiddelbart efter de enkelte møder. Såvel protokollen (fork. ministerrådsprotokol) som notitserne (sidstnævnte svarer ganske godt til, hvad Sehested har ladet komme med i protokollen) findes i hans ministerarkiv (fork. HSM.). På mange punkter må denne ministerrådsprotokol dog siges ikke at være fuldstændig. Ofte er kun de enkelte punkter, hvorom man har diskuteret på møderne, noteret op – men efterhånden gives der også oplysninger om, hvad der vedtoges samt dele af diskussionen ministrene imellem. Et af de bedre eksempler er det, der henvises til i denne forbindelse fra mødet den 20/11 1900. Pkt. 4 lyder således:

»Scharling meddelte svar fra folketingets finansudvalg angående optagelse af et statslån. Først havde udvalget svaret, at de *ikke ønskede* det. På en senere skrivelse fra Scharling er der svaret, at man ikke ville give forslaget sin tilslutning efter samtlige foreliggende omstændigheder.

Middelbo foreslår at forelægge forslaget i landstinget og få konstateret, at det er folketinget, der hindrer det.

Scharling fraråder det, da det ihvertfald under disse omstændigheder ikke

Dertil kom, at landstingets højre spængtes i november måned 1900 – en begivenhed, der ramte højre og regeringen lige i hjertet. Med de 8 landstingsmænds erklæring om, at de for eftertiden ønskede at blive betragtet som en selvstændig gruppe i tinget, blev regeringen så svagt funderet i rigsdagen (1 stemmes flertal), at tilfældigheder herefter kunne blive udslagsgivende. For oppositionen derimod blev sprængningen den begivenhed, der understregede, at dens taktik var ved at lykkes, og at det storpolitiske mål var inden for rækkevidde. Højre var begyndt at falde fra hinanden.

»De 8«s brud kom naturligvis til at præge den resterende del af rigsdagssamlingen, men især efter årsskiftet kom også bevidstheden om det forestående folketingsvalg til at spille ind i de politiske overvejelser. I april 1901 udløb den 3-årige valgperiode. Taktiske udspil fra begge sider med det formål at tækkes vælgerne blev i højere grad end før fremherskende på bekostning af udspil, der blot havde til formål at lade sig realisere.

Da det den 21. marts offentlig bekendtgjordes, at valgdagen var fastsat til den 3. april, var valgkampen allerede forlængst begyndt. Oppositionen havde lagt den an på »et for eller imod ministeriet Sehested« og skyede i den forbindelse ikke noget middel for at vise vælgerne, hvor de skulle placere deres stemme. Dominerende blev således en række personlige angreb på ministre – ikke mindst trafikminister Juul-Rysensteen. Denne havde meget lidt heldigt tilkendegivet en pakmester Pedersen, at det var uforeneligt med dennes stilling som tjenestemand at modtage valg til rigsdagen. Og dertil kom endnu en sag, hvor trafikministeren havde tilkendegivet en trafikassistent Ohlson, at han ikke kunne være stillet for en af oppositionens kandidater. Disse indgreb i den politiske frihed førte til voldsomme angreb i pressen⁵, og da spørgsmålet rejstes i folketinget den 18. marts af socialdemokraten Lyngsø, måtte ministeren modtage

---

vil kunne bringes i orden til terminen, og man endvidere ville svække vor anseelse i udlandet.

Juul foreslår at opløse folketinget nu, hvorved vi formentlig ville blive fri for Scavenius og Dinesen (der som højrefolketingsmedlemmer til regeringens og det ministerielle højres harme var gået sammen med folketingsflertallet i den af folketinget nedsatte skattekommission, som havde arbejdet sommeren igennem – (udgiverens bemærkning)). Man kunne så få tid til at overveje landbrugstoldbeskyttelse.

Det synes endnu ikke tilstrækkeligt konstateret, at der skal drives visnepolitik for folketinget. Man må vist se tiden lidt an endnu.«

5. Se f. eks. Politiken 19/3, 20/3, 31/3, 1/4 samt 2/4 1901 og Socialdemokraten 3/4 1901.

et enstemmigt mistillidsvotum⁶. En af højres folketingskandidater, professor Ellinger, så sig kort før valget nødsaget til under indtryk af de stærke angreb at udsende en officiel erklæring, hvori han tog afstand fra Juul-Rysensteen og hans handlemåde⁷.

Næsten lige så voldsomme angreb og en lige så vanskelig stilling kom justitsminister Goos ud i. Også han måtte i folketinget indkassere en misbilligelse, fordi han ikke havde gjort noget for at fremme den hårdt tiltrængte retsplejeform, således som tinget tidligere havde opfordret til⁸. Spørgsmålet var blevet rejst på baggrund af en række sager, hvori det var kommet for dagen, at domstolene havde dømt på et forkert grundlag. Det drejede sig bl. a. om sagen vedrørende Nelly Andersen, der i 1895 som tjenestepige hos daværende justitsminister Nellesmann var blevet anklaget for tyveri af en guldkæde og flere andre værdigenstande. Senere kom disse så for dagen på en måde, der viste, at Nelly ikke kunne have haft noget med tingenes forsvinden at gøre. Men forinden var hun blevet anholdt og havde udstået 53 dages varetægtsarrest. Denne sag kom nu frem nogle uger før valget og blev slået stort op i pressen. At forhenværende justitsminister Nellesmann var en af sagens hovedpersoner, gjorde den ikke mindre egnet i politisk henseende.

For justitsminister Goos betød endvidere hans udnævnelse af en søn til overfængselsinspektør – en stilling som han selv havde beklædt, inden han trådte ind i regeringen – at der blev skabt øget grundlag for angreb fra oppositionens side⁹. Også højrefolketingskandidater, deriblandt professor Ellinger, tog afstand fra denne handling og gav Goos skylden, hvis de ikke blev valgt.

Hverken Juul-Rysensteen eller Goos forblev upåvirket af angrebene. Begge skrev de i slutningen af marts til kongepræsidenten og bad om at måtte træde tilbage. Juul-Rysensteen gjorde det med en henvisning til, at en minister, der savner tilhold alle steder, ikke kunne forblive i sin stilling¹⁰. Og Goos skrev, at han ikke kunne finde sig i den ydmygelse,

6. Ft. 1900–1901, sp. 4423–4444. De 7 højrefolk, der var til stede, undlod at stemme.

7. Politiken 2/4 1901.

8. Ft. 1900–1901, sp. 4899.

9. Se f. eks. Politiken 30/3 1901 og Socialdemokraten 30/3 og 3/4 1901.

10. Brev fra Juul-Rysensteen til Sehested af 25/3 1901. HSM. Sidste del af brevet lyder således:

»Når henses til, at jeg har fået et mistillidsvotum i folketinget, hvilket jeg ikke bryder mig om, og nu skulle vises en så decideret mistillid i landstinget, der selv har forlangt lovens udløb (der sigtes til lovforslaget om forhøjelsen af jernbanetaksterne – (udgiverens bemærkning)), vil De indrømme, at min stilling er aldeles uholdbar. I sagens behandling har jeg intet at bebrejde mig.

det var, at flere af højres folketingskandidater havde krævet, at han skulle afstå fra at udnævne sin søn til overfængselsinspektør. Det ville være en tilståelse af, at han havde gjort en forkert handling. Efter hans mening var hans søn den eneste kvalificerede, og skulle han dertil bære skylden for, at flere af højres folketingskandidater ikke blev valgt, så han ikke anden udvej end at tilbyde sin demission. Kunne Ellinger ikke tales til rette, og fandt konsejlspræsidenten og de øvrige ministre, at denne løsning var den rette, måtte han træde tilbage ¹¹.

Det foreligger ikke direkte oplyst, hvad der gjorde, at Juul-Rysensteen og Goos desuagtet forblev i deres stillinger, men da Juul-Rysensteen ikke havde noget at bebrejde sig selv i sagen, og Goos ville bøje sig, hvis de øvrige ministre fandt, at hans tilbagetræden var uacceptabel, har ingen af dem sandsynligvis været utilbøjelige til at lade sig overtale til at fortsætte. Det forestående valg tillod ikke den indrømmelse til oppositionen, det ville være, at en eller to ministre gik af som følge af den kritik, man udsattes for fra den kant. Efter valget synes ingen af de to at have hørt til blandt dem, der var mest villige til at gå af. Men de to tilbud om demission afspejler ikke desto mindre den virkning, oppositionens angreb havde i ministeriet. I sin politiske årsoversigt ved nytårsskiftet 1901–02 beklagede højrebladet »Nationaltidende«, at det var disse angreb, der kom til at dominere valgkampen »i stedet for de vigtigere ting som skatte-lovene, forsvarsvæsenet, underofficerernes lønninger og alt det andet, som venstre havde ladet visne for at få ministeriet bort« ¹².

Valget blev et sviende nederlag for regeringen og højre, der blev halveret fra 16 mand til en lille gruppe på 8. De moderate faldt fra 23 til 16, mens socialdemokraterne vandt 2 kredse og fik 14 mandater, og venstre reformpartiet blev den store sejrherre med en gevinst på 13 og herved kom op på 76 pladser i det nye ting. For oppositionspresen var der ingen tvivl om, hvilken konsekvens valgets udfald skulle have: Ministeriet måtte gå ¹³.

En minister, der savner tilhold alle steder, kan ikke blive, men jeg skal nok støtte Deres ministerium efter bedste evne bagefter og Bramsen kan jo overtage affærerne (han havde som indenrigsminister i Hørrings kabinet også haft trafikministeriet under sig – udgiverens bemærkning) – så jeg er ikke uundværlig.«

11. Brev fra Goos til Sehested af 27/3 1901. HSM. I dette brev uddyber Goos »efter nattens grublerier« de synspunkter vedrørende sin politiske situation og konsekvenserne deraf, som han allerede i et brev af 26/3 1901 havde givet udtryk over for Sehested. HSM.

12. Nationaltidende 2/1 1902.

13. Se f. eks. Politiken 4/4 1901, Frederiksborg Amts Avis 7/4 1901 og Socialdemokraten 7/4 1901.

Dettes stilling var efter folketingsvalget dårligere end nogensinde. Det kunne se tilbage på en rigsdagssamling, hvor dets initiativer i stort omfang var blevet mødt med en afvisende holdning, og hvor det derfor kun havde formået at udrette meget lidt. Det havde haft alvorlige frafald i egne rækker og dertil kom nu et folketingsvalg, hvis udfald uundgåeligt – på trods af den estrupske teori om, at regeringen først og fremmest var kongens og ikke folkeflertallets – måtte føles som et slag i hovedet, især da valgkampen havde formet sig som en kamp for eller imod dette ministerium.

Og et håb om, at der fremover skulle vise sig nogen mulighed for, at ministeriets vanskelige forhold skulle bedres, måtte forekomme illusorisk. Efter dette folketingsvalg ville oppositionen i den kommende rigsdagssamling føle sig endnu mere sejrssikker og blive endnu mere umedgørlig og i øvrigt satse på at berøve ministeriet dets spinkle flertal ved det ordinære landstingsvalg i 1902. Chancerne herfor ville være store, og en højreregering uden flertal i landstinget var en meningsløshed.

Det ville på den baggrund have været forståeligt, om regeringen Sehested havde erklæret, at den ikke ønskede at fortsætte længere, men det skete ikke. På det første ministermøde efter valget, der blev afholdt den 9. april, drøftede man bl. a., hvad man skulle lade højrepressen udtale i anledning af valgets udfald, og man enedes om at lade den tilkendegive, at ministeriet ikke havde til hensigt at gå for folketingets sammensætning¹⁴. Den artikel, som højres generalkorrespondent derpå udsendte dagen efter, blev indledt med, at situationen ikke var en sådan, at der ville ske nogen forandring i nogen retning. Udfaldet af folketingsvalget kunne ikke have afgørende betydning, og ministeriets forbliven var som hidtil afhængig af den holdning, landstinget havde¹⁵.

Denne linie blev fulgt op halvanden måned senere med en lang artikel i det officielle regeringsorgan »Berlingske Tidende«. Dette blad havde forståeligt nok været meget tavs i politiske spørgsmål efter valget, men nu bragte det den 17. maj en artikel, der hed »Kronens ret og højres kamp«, og da det var det officielle regeringsorgan, der bragte den, måtte ministeriet stå bag. Den begyndte med at omtale et højremøde, der var indkaldt til næste dag, hvorfor artiklen sikkert også var ment som et forsøg på at lægge pres på dette mødes deltagere. Dernæst blev det fremført, at nu måtte den usikkerhed og tvivl, der siden valget havde hersket i højrekredse, have lagt sig, så der kunne tales roligt om sagerne. Valgets udfald skyldtes partiets organisatoriske svaghed, og et venstreministerium kunne der ikke blive tale om alene på grund af personspørgsmålet.

14. Ministerrådsprotokol. HSM. 9/4 1901.

15. Aarhus Stiftstidende 11/4 1901.

Endvidere hed det: »Overhovedet turde man fra alle sider gøre klogt i for en overskuelig fremtid at regne med Hs. Majestæts nuværende ministerium. Det er efter Hs. Majestæts ønske trådt til i vanskelige tider, hvor mange veje har vist sig ufarbare, og så længe det nyder kronens uforanderlige tillid, vil det utvivlsomt ikke undslå sig for at fortsætte sit brydsomme hverv«¹⁶. Herved var det igen tilkendegivet, at ministeriet ikke agtede at gå af, men i modsætning til artiklen i april var vægten nu lagt på kronens vilje som den afgørende for regeringens forbliven.

Som det vil ses af nedenstående kilder fra Hannibal Sehesteds ministerarkiv, blev det kronens vilje, der blev den afgørende. Nogle dage efter, at artiklen i »Berlingske Tidende« var kommet frem, meddelte kongen Sehested, at han efter sin hjemkomst fra sin ferierejse til Wiesbaden – fra 23. maj til 15. juli – ønskede ministeriets demissionsbegæring, idet han agtede at lade venstre komme til roret.

Valgets udfald havde gjort stærkt indtryk på den gamle konge, og kredse såvel inden som uden for kongehuset forsøgte i den følgende tid at lægge pres på ham for at få ham til at tage et venstreministerium¹⁷. En hel del tyder på, at han allerede i løbet af april 1901 skulle være kommet til den opfattelse, at venstre skulle til¹⁸. Alligevel har han tøvet med at iværksætte denne beslutning og meddele den til Sehested. Dels må han have kviet sig ved at tage dette skridt over for de ministre, som han for blot et år siden indtrængende havde opfordret til at indtage deres pladser, og som han politisk set selv stod nærmest. Dels havde

16. Berlingske Tidende (a) 17/5 1901.

17. Om det indtryk, valgets udfald gjorde på kongen, se: Sofus Høgsbro: Brevveksling og Dagbøger 1858–1901, bd. II, udg. af Hans Lund, Kbh. 1925 (fork. Høgsbro), 8/4 1901 og Fortrolig skrivelse fra J. C. Christensen til venstres redaktører og rigsdagsmænd af 29/5 1901. S. Bergs arkiv. RA.

Inden for kongehuset kan nævnes kongens søn, prins Valdemar, dennes kone, prinsesse Marie, kongens bror, prins Hans og kongens to døtre, kejserinde Dagmar af Rusland og dronning Alexandra af England som personer, der var virksomme for et systemskifte. Socialdemokraten 17/4 1901, Høgsbro 11/4 1901, En ungdomsbrevveksling mellem P. Munch og J. P. Jacobsen 1889–1901, bd. II, Kbh. 1962, udg. af Institut for dansk kirkehistorie. Brev fra P. Munch til J. P. Jacobsen af 26/7 1901 og Henrik Cavling: Journalistliv. Kbh. 1930, side 284.

Af personer uden for kongehuset kan nævnes overpræsident Valdemar Oldenburg, kabinetssekretær Rosenstand, fhv. konsejlspræsident Hørring og bankdirektør A. Heide. Se: Overpræsident Valdemar Oldenburgs henvendelse til Christian IX i april 1901. »Et bidrag til systemskiftets historie« aftrykt i »Jyske Samlinger«, ny række V, 1 side 80–87 (fork. »Et bidrag«), Høgsbro 21/9 1901. AF. RA. Valdemar Frederiksen's beretning, Marcus Rubins beretning og Heides beretning.

18. Se især »Et bidrag«, men også AF. RA. Erik Skrams beretning og Heides beretning samt en kronik skrevet af Deuntzer i Politiken 24/7 1911.

han besluttet, at skiftet i påkommende tilfælde først skulle udføres efter hans hjemkomst fra ferien, hvorfor det ikke havde hastværk med at give Sehested marchordren. Endvidere kan han have tøvet, fordi han savnede et påskud.

Det fik han den 18. maj, da der som nævnt i København blev afholdt et møde i højre. Om formiddagen samledes repræsentantskabet, og om eftermiddagen var der derpå møde mellem dette og højrepressen samt højres organisationsformænd for at drøfte den politiske situation. Begge møder var absolut fortrolige, og ingen af dem tog samlet stilling til, om man ønskede ministeriets forbliven, således at det i et vist omfang måtte blive op til den, der skønnede, hvilket udfald man ville sige, det havde fået vedrørende dette spørgsmål. Af referaterne af de mange taler fremgår det, at meningene var stærkt delte¹⁹. Mange slog direkte til lyd for et systemskifte, mens andre mente, at der måtte være andre udveje. Under alle omstændigheder måtte det konstateres, at de antiministerielle toner i partiet aldrig før havde været så fremherskende, og at der kunne sættes et stort spørgsmålstejn ved den støtte, ministeriet fremover kunne regne med fra partiet.

Af det brev, som Juul-Rysensteen den 22. maj 1901 sendte til Sehested (se nedenfor) ses det, at kongen i sin argumentation for at bede ministeriet gå af havde fremført, at han havde andre referater af højremødet end Juul-Rysensteen og Sehested. Med andre ord er det sandsynligt – når der henses til, i hvilken retning kongens tanker vedrørende et ministerskifte allerede tidligere var gået – at han i den aktuelle situation bl. a. benyttede dette mødes antiministerielle holdning som et påskud til at give Sehested meddelelse om sin beslutning.

Det var altså kongen, der tog initiativet til, at ministeriet Sehested skulle gå af, og ikke ministeriet selv. Dets rolle i systemskiftets forhistorie kan da siges at have to sider: Indirekte kom det til at bane vejen for et systemskifte, fordi det i den ene rigsdagssamling, det sad, ikke kunne stille noget op over for oppositionens angreb og taktik og derfor ikke magtede at udrette noget videre. Herved afsløredes det, at højre havde spillet fallit som regeringsparti. Men direkte blev ministeriet Sehested, da det nu en gang var der, den sidste alvorlige hindring, der skulle fjernes, for at folketingsflertallet kunne komme til. Stædigt blev ministeriet siddende i en håbløs politisk situation med et vaklende tilhold i rigsdagen og med frafald og udtalt modvilje i regeringspartiet. Som det vil ses, stod der dog ikke et enigt ministerium bag denne holdning.

19. Talerne er refereret i »Protokol for Højres Forretningsudvalg 1897–1903«. RA. 18/5 1901.

Ortografien i nedenstående kilder og i de citerede stykker er moderniseret. Første gang der i en note optræder en hyppigt anvendt henvisning, er der bag denne anbragt en forkortelse i parentes, som derpå anvendes sidenhen.

Brev fra Bramsen til Sehested af 4/4 1901.

4/4 1901. Skærtorsdag.

Kære konsejlspræsident.

Valgene er ikke blot for mig selv²⁰, men også i det hele taget, faldne således ud, at de yderst vanskelig forhold under hvilke ministeriet har arbejdet hidtil, ville blive så vanskelige, at jeg ikke ser, hvorledes De vil kunne komme igennem, alt naturligvis set i belysning af hovedsagen, den uforudsete spaltning i landstingets højre, hvortil endnu i nærmeste fremtid efter mit skøn kommer højrepressens frafald²¹ eller i alt fald angreb på et enkelt medlem af ministeriet²².

Men jeg anser mig ikke for berettiget til at give Dem det råd, at De med os alle in pleno gik til kongen og bad ham tage et ministerium Alberti, rent venstre, der straks ville føre til en deling imod det overmodige socialdemokrati af det nu så uensartet sammensatte oppositionsflertal i folketinget²³.

Men må jeg have lov til for min egen person at bede Dem om nu at udvirke min afsked som minister. Jeg vil intet kunne udrette, idet jeg politisk set er særlig forhadet af venstre og vil blive endnu stærkere angrebet, efter at jeg forgæves har søgt valg. Jeg har i længere tid været ved

20. Bramsen var den eneste af ministeriets medlemmer, der var opstillet ved folketingsvalget, og han faldt for venstrereformpartiets kandidat, Alfred Bentzon, i Københavns 2. kreds.

21. Af højreblade, der under indtryk af folketingsvalgets udfald direkte slog til lyd for et systemskifte, kan nævnes Slagelse-Posten, Korsør Avis, Sjællands-Posten og Vestlollands Avis. Se Slagelse-Posten 9/4 1901.

22. Her tænkes utvivlsomt på trafikminister Juul-Rysensteen. På selve valgaftenen tog Bramsen afstand fra ham og hans handlemåde over for pakmester Pedersen og trafikassistent Ohlson (Socialdemokraten 10/4 1901). Valdemar Frederiksen, der var fuldmægtig i Ritzaus Bureau og muligvis har haft sine oplysninger fra kultusminister Bjerre, skrev i august 1901, at Bramsen i ministeriets egne konferencer skulle have udtalt, at han under ingen omstændigheder ville blive siddende sammen med Juul-Rysensteen. AF. RA. Valdemar Frederiksens beretning.

23. Højsteretssagfører (senere justitsminister) P. A. Alberti var leder af højrefløjen inden for venstrereformpartiet – den fløj, hvis kerne bestod af »de 15 afhoppere« ved forliget i 1894.

vaklende helbred og er for nærværende tid særlig angreben. I min familieg ved De, at jeg har en stor sorg: Henseende til min hustru, og jeg har dog i over 1 1/2 år næsten intet kunnet være for mit hjem.

De vil, som sagerne ligger, ligefrem ikke kunne få nogen ringere indenrigsminister end jeg er – jeg, som i længere tid, kun har næret det ønske at kunne trække mig tilbage, og nu har jeg taget min beslutning.

Jeg tror, at kongen ikke vil modsætte sig at opfylde mit ønske, når De forklarer ham det på rette måde, nærmest således, at jeg er legemlig og sjælelig syg og ikke har de fornødne nerver, som dengang jeg i 1899 med friskt mod begyndte min gerning. Jeg har også fået ikke så lidt udrettet i min embedstid, og jeg vil sikkert senere, hvis indenrigsministeriet skulle ønske det, kunne være det til nytte på områder, hvor jeg ved, at man stundom er og i den nærmeste fremtid ligefrem vil komme i forlegenhed for kræfter (kommissioner, arbejdsråd, arbejderforsikringsråd, livsforsikringsråd m. m.). Der er dernæst sikkert flere dygtige amtmænd, såsom Jonquières, Simony, Dreyer eller Ahnfeldt, som både ville og kunne tage min portefølje, og så kunne det hele jo gå ganske stille af ²⁴.

Jeg ved naturligvis, at De ikke vil blive glad ved at modtage dette og min anmodning om afsked, derfor har jeg da også tilbageholdt den eller antydninger om den (idet jeg ikke kunne gå under rigsdagssamlingen). Men når jeg nu efter nøje overvejelse fremsætter den, vil jeg også fastholde den. Og jeg vil være Dem taknemmelig, hvis De så snart som muligt vil opfylde den ²⁵.

Deres ærbødigst hengivne

L. Bramsen.

-
24. Frederik Lindam Godefroi de Dompierre de Jonquières. Amtmand i Odense 1898–1909.
 Johan Frederik Simony. Amtmand i Thisted 1900–1909.
 Carl Vilhelm Johannes Drejer. Amtmand i Århus 1895–1915.
 Johan Heinrich Ahnfeldt. Amtmand i Ålborg 1899–1905.
25. Ifølge en bladnotits (Socialdemokraten 17/4 citerende højrebladet Horsens Avis) bekræftes det, at Bramsen havde indgivet sin demissionsbegæring, og det hed videre: »det er ligeledes faktisk, at minister Bramsen har været hos kongen og for Hs. Majestæt udtalt ønsket om at træde ud af ministeriet. Kongen bad ham imidlertid indtrængende om at blive, og for dette ønske bøjede indenrigsministeren sig«. Senere skrev Socialdemokraten (18/5 1901), at Bramsen efter at have indgivet sin demission kun havde indvilliget i at blive foreløbig, da ministerspørgsmålet snart ville komme til en afgørelse. Også landbrugsminister Friis skulle efter valget have besluttet sig for at gå af (Politiken 12/4 1901). Smlg. endvidere Valdemar Frederiksens beretning. AF. RA.

Brev fra Juul-Rysensteen til Sehested af 22/5 1901.

22/5 aften.

Kære Sehested. Hvis jeg ikke træffer Dem, dette:

Jeg kan ikke få kongens ord »at han har modsatte referater af delegeretmødet end vores« ud af hovedet. Både Nielsen, Stilling og Hammerich har refereret²⁶, de 2 sidste vidtløftig, at mødet endte med, at alle stode på ministeriets forbliven, om der end i øvrigt var modsatte meninger²⁷; hvor kan man så få anden tro, end at der lyves med vilje for kongen, som der blev løjet for os, og vel også for ham, i alle årene fra 1894 til 1900.

Hammerich sagde, at P. G. C. var den eneste, der måtte og som havde mandat til at fortælle os om mødet²⁸; derfor har han vel søgt Dem og mig i søndags. Var det nu ikke bedst, at De telefonerede til ham i morgen tidlig, at De *snarest* ønskede en samtale?

Kom vi så til vished om, at vort referat til kongen er det rigtige, er det jo ligefrem pligt at vise løgneren fra kongens side snarest muligt, og der er jo ikke det mindste i vejen for, at De kan skrive til kongen en efter mødets ønske givet fremstilling og samtidig meddelelse om, at vi ikke er i stand til, uden at vi alle stemples som uvederhæftige, at indgive vor demission, da vi har virket og talt, som om vi var opfordret til at blive, uden at nogetsomhelst var sket, der kunne siges af Dem som grund til at fremtvinge demission.

Han kan jo sans façon afskedige os, og vi kan jo med sandhed skrive, at vi personlig intet ønsker hellere end at blive uansvarlige, men vor ære måtte vi holde på.

Jeg har aldrig tænkt mig, at vi kunne komme i en sådan situation som vor nu, dertil har jeg haft for megen kærlighed og tro til kongen.

26. Det har ikke været muligt at fastslå, hvilken »Nielsen«, der tænkes på. Bagermester J. F. Herman Stilling. Landstingsmand 1890–1918. Ingeniør Holger Hammerich. Folketingsmand 1890–1915.

27. Der tænkes her på de to højremøder lørdag den 18. maj (jfr. indledningen) eller rettere på mødet om eftermiddagen. Ifølge referaterne i Protokoll for Højres Forretningsudvalg 1897–1903 (RA) må det siges at være en noget ensidig vurdering at hævde, at mødet endte med, »at alle stode på ministeriets forbliven« – et forhold, som Juul-Rysensteen da også synes at være blevet klar over senere. Jfr. note 35.

28. Højsteretssagfører P. G. C. Jensen. Landstingsmand og formand for højres repræsentantskab. Han gjorde det på begge møder klart, at disse var absolut fortrolige, men tilføjede, at han som repræsentantskabets formand dog anså det som sin pligt bagefter at meddele ministeriet, hvorledes mødedeltagerne skønnede, at den politiske situation var.

Lad os endelig få fat i P. G. C. hurtigst, helst i morgen.

Deres hengivne
Juul-Rysensteen.

Brev fra Scharling til Sehested af 26/5 1901.

p. t. Vapnagård 26/5 1901.

Kære excellence!

Da jeg er blevet noget betænkelig ved det råd, jeg har givet Dem, foreløbig ikke at meddele vores kolleger, hvad De i torsdags meddelte Goos og mig, føler jeg mig forpligtet til at sige Dem dette. Det forekommer mig nemlig, at det måske vil blive vanskeligt for Dem, når De senere giver dem denne meddelelse, at forklare, hvorfor De ikke har givet den før og navnlig ikke i det første ministermøde. Jeg vil derfor *henstille* til Dem, om det ikke kunne være rigtigt, at De drøftede dette spørgsmål nærmere med Goos og mig, *inden* De afholder almindelig ministermøde, og at det til denne uge (torsdag) berammede derfor blev aflyst ²⁹.

Såfremt De ved nærmere overvejelse måtte finde dette rigtigt, kunne vi tre da måske torsdag holde et lille møde – og mulig kunne vi så derefter samme dag få et møde med kammeradvokaten angående de vestindiske spørgsmål (sukkerkogerierne) ³⁰.

Som sagt – dette *henstilles* ganske til Deres overvejelse og afgørelse. Jeg møder altså i hvert fald på torsdag kl. 10 1/2 i udenrigsministeriet.

En glædelig pinse og en ærbødig hilsen til Hendes Nåde.

Deres hengivne
Will. Scharling

29. Ifølge »ministerrådsprotokollen« blev der intet ministermøde afholdt torsdag den 30/5 1901, hvorfor Sehested kan have fulgt Scharlings henstilling. Da »ministerrådsprotokollen« imidlertid ikke for de følgende ministermøder den 4. juni, 28. juni og 12. juli indeholder oplysninger, hvoraf det fremgår, at kongens beslutning om, at ministeriet skulle demissionere ved hans hjemkomst fra hans ferie til fordel for venstre, skulle have været forelagt, kan det ikke fastslås præcist, hvornår »de øvrige« ministre har fået meddelelsen. Af optegnelserne fra den 12. juli fremgår det dog indirekte, at alle ministre har været klar over, hvad der skulle ske, idet man drøftede flere af disses stilling »efter at de var trådt tilbage som ministre«. Det ses, at Goos og Scharling fik meddelelsen torsdag den 23. maj – samme dag som kongen rejste på ferie, og at Scharling åbenbart ikke har været klar over, at Juul-Rysensteen allerede den foregående dag havde fået kongens beslutning meddelt.

30. Sehested, Goos, Scharling og Juul-Rysensteen udgjorde tilsammen det ministerudvalg, der tog sig af »det vestindiske spørgsmål«.

Brev fra Scharling til Sehested af 27/6 1901.

27/6 1901.

Kære chef!

Da Bjerre har ønsket at tale med mig om ministerspørgsmålet, forinden han på mandag havde audiens hos kronprinsen, og jeg ikke var i stand til at få en samtale med ham, har jeg – efter konference med Goos – skrevet til ham ³¹: »Jeg vil da kun meddele Dem, at ministerspørgsmålet faktisk er afgjort af kongen og vil blive definitivt afgjort efter hans hjemkomst, så at det vil være rigtigst *ikke* at komme ind på dette spørgsmål over for kronprinsen ³². Videre har jeg ingen bemyndigelse til at sige; det vil være konsejlspræsidentens sag at give Dem nærmere besked, men jeg ved, at han ikke har anset det for rigtigst at skrive mere«.

Hvilket jeg anser det for bedst at meddele Dem.

I hast!

Deres hengivne

Will. Scharling.

Et udkast med H. Sehesteds håndskrift til ministeriets demissionsbegæring eller evt. til den tale, der skulle holdes ved indgivelse af denne ³³. Udateret.

Ved Deres Majestæts bortrejse til udlandet behagede det Ds. Maj. allernådigst at tilkendegive mig, at Ds. Maj. havde taget den beslutning

31. Kultusminister Bjerre, hvis virke som minister blev præget af hans tiltagende sygdom, der lagde ham i graven i september 1901, var i slutningen af maj rejst på en rekreationsrejse til Karlsbad. Han var netop vendt tilbage nogle dage, før dette brev er skrevet, hvorfor han ikke havde fået kongens beslutning meddelt.

32. Med denne henstilling til Bjerre sigtede Scharling utvivlsomt til såvel Sehesteds diskretionsløfter til kongen (se nedenstående optegnelser af Sehested om hans ministeriums ophør) som til det alt andet end fortrolige forhold, der herskede mellem kongen og kronprins Frederik. Den gamle konge vågede skinsygt over, at hans utvivlsomt bedre politisk begavede søn ikke blandede sig mere end højst nødvendigt i hans dispositioner.

I øvrigt hørte kronprins Frederik ikke til blandt dem, der varmest gik ind for et systemskifte på dette tidspunkt. Han havde sommeren 1900 i sin fars fravær holdt en tale på den 18. landmandsforsamling i Odense, hvori han kraftigt havde opfordret til at slutte op bag ministeriet Sehested (Berlingske Tidende (m) 4/7 1900) og havde på den måde bundet sig stærkt til netop denne regering. Høgsbro 1/1 1901 og 21/9 1901 samt »Et bidrag«.

33. Dette udkast er i modsætning til de øvrige breve og optegnelser, der er skrevet med blæk, udfærdiget med blyant og har i det hele taget en meget skitsemæs-

ved hjemkomsten fra denne rejse at entledige mig og mine kolleger fra de stillinger, vi i fjor efter Ds. Maj.s opfordring overtog.

I medfør af denne tilkendegivelse³⁴ tillader jeg mig herved at ansøge om, at det måtte behage Ds. Maj. allernådigst at modtage ministeriets demission.

Brev fra Scharling til Sehested af 19/6 1902.

Vodroffsvej 10, 19/6 02.

Kære Sehested!

Jeg har ærgret mig grundigt i disse dage over vor gode baron Juul-Rysensteens udtalelser om ministerskiftet³⁵, som vi tit nok har advaret ham imod at komme frem med, og som kun har – som forudset – givet land-

---

sig karakter. Angående tidspunktet for ministeriets demission oplyste Valdemar Frederiksen i august måned (AF. RA. Valdemar Frederiksens beretning), at Sehested ledsaget af kultusminister Bjerre allerede den 16. juli 1901 om formiddagen – dagen efter kongens hjemkomst fra ferierejsen – kørte til Bernstoff slot »og overgav kongen ministeriets afskedsbegæring, som det behagede kongen at modtage, dog således, at kongen anmodede ministrene om at fungere indtil videre«.

34. På dette sted er der i håndskriften indskudt følgende, som er overstreget: »har jeg hermed den ære at indstille til Ds. Maj., at Ds. Maj. ville entledige samtlige ministre fra de dem betroede ministerposter, nemlig ansøge om.« Denne sidste passus, men også hele tekstens ordlyd synes at give et berettiget grundlag for den antagelse, at der virkelig er tale om et udkast til selve ministeriets demissionsbegæring. På den anden side synes der heller ikke at være noget til hinder for, at det er manuskriptet til den tale, der skulle holdes ved indgivelsen. Senere skrev Sehested, at han ikke var i besiddelse af ordlyden fra demissionsbegæringen. (Nedenstående optegnelse af Sehested af 9/1 1908).
35. På et grundlovsmøde i Århus den 5. juni 1902 holdt Juul-Rysensteen en tale, hvori han efter at have skildret den politiske udvikling siden 1894 og omtalt ministeriet Sehesteds virke udtalte: »Men så kom der et svagt punkt, der er ejendommeligt for højre: Vi vil så gerne kritisere, men vi vil hellere kritisere vore egne meningsfæller end vore modstandere. Der blev i København afholdt et møde af højres repræsentantskab og højreforeningernes formænd, og der var dem, der lod det forlyde fra dette møde, at der havde hersket stor splid og vist sig stemning for et venstreministerium. Muligvis var det sådanne forlydender, der førte til, at kongen, før han tiltrådte sin årlige baderejse, forlangte at modtage ministeriets demission ved sin hjemkomst, hvad der også skete ...« (Jyllands-Posten 6/6 1902).

Allerede i august 1901 havde Juul-Rysensteen udtalt sig om ministerskiftet. Jyllands-Postens redaktør havde henvendt sig til ham i anledning af en artikel, som Politiken havde bragt, hvori det var blevet oplyst, at det var kongen, der alene havde taget bestemmelse om at afskedige ministeriet. Redaktøren ønskede nu enten at bekræfte eller benægte denne meddelelse, og Juul-Rysensteen sagde, at han kunne bekræfte det. Om denne samtale skrev han den 24. august til

brugsministeren lejlighed til et lige så perfid som genialt angreb på ministeriet Sehested³⁶. Jeg havde tænkt på at få en antikritik af den sidste tale ind i et af vore højreblade med angivelse af den *rette* forståelse af vor stilling til spørgsmålet om et ministerskifte: at vi, der kun efter kongens udtrykkelige ønske og opfordring havde påtaget os at danne ministeriet, ikke ensidig kunne frasige os dette hverv, fordi vi fandt det vanskeligere og ubehageligere, end vi havde forudset, særlig fordi vi svigtedes af en del af vort eget parti, men måtte afvente det øjeblik, da kongen selv fandt tidspunktet kommet til at fritage os fra den forpligtelse, vi havde påtaget os. Men ved nærmere overvejelse – og samtale med en højre-redaktør – kom jeg til den erkendelse, at man herved hendrog stor opmærksomhed på denne sag, og at et sådant forsvar for vor holdning for

Sehested og spurgte ham, om han havde noget imod sådanne udtalelser. Efter Juul-Rysensteens opfattelse havde kongen, da han alene havde truffet beslutningen, blot demonstreret sin ret til frit at vælge sine ministre, hvorved hans handling snarere blev en bestyrkelse af denne hans ret end en anerkendelse af folketingsparlamentarismen. (Brev fra Juul-Rysensteen til H. Sehested af 24/8 1901. Det sehestedske familiearkiv. RA.) Jyllands-Posten bragte meddelelsen den 31. august 1901, og det hed bl. a.: »Om ministerskiftet er det blevet fortalt i nogle blade, at ministeriet Sehested var kørt træet og derfor havde anmodet om sin afsked og samtidig anbefalet et venstreministerium. Politiken derimod har for nylig . . . antydnet, at demissionen blev ministeriet »afkrævet«. DENNE SIDSTE VERSION ER DEN RIGTIGE. Fra en kilde, der er pålidelig underrettet om begivenhederne, ved vi, at ministerskiftet skete udelukkende efter Hans Majestæts egen frie beslutning uden nogen som helst påvirkning eller tilskyndelse fra den daværende regerings side. Og vi har tidligere med samme sikkerhed kunnet oplyse, at ministeriet Sehested hverken er blevet spurgt eller har givet råd angående sine efterfølgere«. Den 9. juni 1902 skrev Juul-Rysensteen igen til Sehested og spurgte, om han stadig ikke havde noget imod disse udtalelser om ministerskiftet. Han skrev endvidere, at efter hans opfattelse var årsagen til, at man havde forsøgt at skjule sandheden om afskedigelsen af ministeriet, at man ville have det til at se ud, som om ministeriet og højre havde opgivet ævred – hvad regeringen ikke havde. (Brev fra Juul-Rysensteen til H. Sehested af 9/6 1902. Det sehestedske familiearkiv. RA.)

36. Den 15. juni 1902 holdt den første venstre-regerings landbrugsminister, Ole Hansen, en tale i Herthadalen, hvori han bl. a. sagde: »Ved valget i 1901 led højre det sidste knusende nederlag. Det estrupske højre fik i virkeligheden kun én trofast mand valgt ind i folketinget. Til trods herfor beredte ministeriet Sehested sig til at fortsætte, idet et af dets medlemmer jo netop for nylig udtalte, at det ikke var frivilligt, det gik. Det gjaldt ikke om, hvor mange tilhængere man havde, men om, hvad man repræsenterede. Han glemte at tilføje, hvad det var, disse herrer repræsenterede, i virkeligheden var det såre lidt. En kendsgerning er det i alt fald, at der ikke fandtes en eneste folketingskreds, hvor et ministeriumsmedlem kunne blive valgt. Med al ønskelig åbenhjertighed tilføjede baron Rysensteen: »Vi vedtog alligevel at fortsætte, men kongen anmodede ministeriet om at indgive sin afskedsbegæring«. Så vidt skulle det altså komme, at kongen ligefrem måtte sige: Vær så god! Pak sammen og forsvind!«. (Kolding Folkeblad 16/6 1902).

mange kun ville gøre det indtryk: »Det er altså sandt, at de ikke ville gå, men at kongen selv måtte opfordre dem til at slippe taburetterne!« Det er derfor vist nok bedre at lade sagen glide hen i forglemmelse, – men jeg har dog følt trang til at give luft over for Dem og vil derfor bede Dem, så vidt mulig, sørge for, at baron Juul ikke oftere – især³⁷ på det forestående delegeretmøde – kommer med lignende udtalelser, der, om de skulle frembringe den rette virkning, måtte fremføres med en del større behændighed og en videre beregning af, hvad der skal siges, end der nu engang ligger i hans natur at anvende.

I øvrigt håber jeg, at De har det godt og nyder Deres sommer på det smukke Broholm. Selv er jeg dygtig *træt* og længes efter ferie, men kan dog først sidst i næste uge flytte til Vapnagård.

Med ærbødigst og venligst hilsen til Deres frue

Deres hengivne

Will. Scharling.

Brev fra Scharling til Sehested af 9/12 1907.¹

Vodroffsvej 10, 9/12 07.

Kære Sehested!

Jeg havde godt lagt mærke til den passus i »Vort Lands« artikel fra 18/11, som De sendte mig; men jeg mente og mener fremdeles, at der *ikke* er grund til at modsige den, men at den der fremsatte opfattelse – i alt fald indtil videre – helst må stå uimodsagt. Helt urigtig er jo grundopfattelsen ikke; det var netop »højres utroskab«, ikke blot de frikonserveratives frafald, men også det egentlige højres modløshed og »forsvarsvennernes« svigten, som væsentlig bidrog til at skaffe »systemskiftets« talsmænd øre hos den gamle konge³⁸. Faktisk var det jo ganske vist ikke os, men ham, der tog initiativet til en forandring; men der var dog også

37. Muligheden for fejltydning af dette ord foreligger.

38. I anledning af højres 25 års jubilæum bragte dagbladet Vort Land i november 1907 en længere artikelserie: »Højre gennem 25 år«, og det er den 10. i denne serie »Utroskab« fra den 18/11 1907, der her sigtes til. Først omtales ministeriet Sehesteds vanskelige forhold, og de grunde som Scharling her anfører opregnes. Derefter fortsættes: »Under disse omstændigheder ønskede ministeriet Sehested ikke at gå en ny rigsdagssamling i møde. I midten af maj 1901 besluttedes i et ministerråd ministeriets fratræden i princippet, men kongen ønskede ikke på dette tidspunkt at modtage demissionen, idet majestætens årlige

inden for selve ministeriet dem, der ønskede sig fritagne for videre arbejde og ansvar – og måske også bidrog til at bane vej for ministeriets afgang.

Da Juul-R. i sin tid protesterede mod en lignende udtalelse, var det, fordi det var ham magtpåliggende at imødegå, at det skulle kunne siges, at *vi* havde svigtet højres og kongens sag ved at begære ministeriets demission. Man forstod slet ikke denne protest, – fordi man vistnok overhovedet ikke har tænkt på at rette en sådan sigtelse imod os. Dengang opnåede han kun, at det i venstreblade blev sagt: »De klyngede sig altså i den grad til porteføljerne, at kongen selv måtte påbyde dem at gå«. En ny protest fra vor side vil endnu føre til samme resultat. Tiden er efter min mening endnu ikke kommen til at opklare sagens rette sammenhæng således, at den virkelig bliver *forstået*.

Til alt det anførte kommer endnu, at en protest *nu* ville forekomme besynderlig allerede af den grund, at der snart er gået 4 uger, siden artiklen i V. L. kom frem, – og en avisartikel lever ikke så længe, når den ikke netop holdes i live ved modsigelse.

Jeg har opsat at besvare Deres brev, fordi jeg gerne ville have talt med Goos om sagen, men jeg har ikke kunnet træffe ham. Vent nu i hvert fald, til De atter træffer ham i rigsdagen – vis ham så dette brev – jeg er ret sikker på, at han vil være af samme mening som jeg – »quiéta non movere«³⁹.

Venligst hilsen! Sagen har i alt fald den gode side, at lade mig høre fra Dem!

Deres hengivne

Will. Scharling.

---

udenlandsrejse var forestående. Da kongen den 15. juli vendte tilbage, forebragte konsejlspræsidenten straks påny sagen, og da Hs. Majestæt i mellemtiden havde taget sit parti, underskrev kabinetets afskedsbegæring næste dag på Bernsdorff«. Denne udlægning er ganske på linie med, hvad bladet skrev i 1901. (Vort Land 18/7 1901). Med »forsvarsvennernes svigten« hentydede Scharling til, at organet for forsvarsbevægelsen »Vort Forsvar« i januar 1901 sadlede om og gav sig til at arbejde for et systemskifte.

39. Quiéta non movere: Man skal ikke bevæge det faststående. – Denne brevveksling med Scharling har muligvis for Sehested betydet, at han har ladet sagen stå i bero med hensyn til en offentliggørelse »af den rette sammenhæng«, men på den anden side forekommer det sandsynligt, at det netop var denne brevveksling og artiklen i Vort Land, der gav stødet til, at Sehested en måned efter udfærdigede nedenstående optegnelse fra 9/1 1908.

I Sehesteds ministerarkiv findes der med Sehesteds hånd en afskrift af Scharlings brev, og tanken hermed har utvivlsomt været, at han selv kunne beholde et eksemplar, når han »viste« Goos Scharlings brev.

*Optegnelse af H. Sehested af 9/1 1908 vedrørende hans ministeriums ophør*⁴⁰.

En dag kort førend Christian 9. skulle rejse til Wiesbaden (datum kan jeg ikke opgive, men det må have været i maj 1901⁴¹) lod han mig kalde og meddelte mig, at han havde besluttet at tage et ministerium af venstre for at prøve, om han ikke på denne måde kunne få sagerne til at gå. Han takkede mig varmt for den tid, jeg havde været hans minister og udtalte mange smukke ord om, hvor tilfreds han havde været med mig og mine kolleger. Han bad mig foreløbig ikke omtale denne samtale for nogen. Når han kom hjem fra rejsen, kunne jeg indgive ministeriets demission. Jeg spurgte ham, om han ikke tillod, at jeg meddelte hans beslutning til mine kolleger og til min hustru. Han gav mig straks tilladelse til at sige det til min hustru. Men først efter megen betænkning tillod han mig at give mine kolleger underretning med udtrykkelig pålæg om, at der ikke måtte komme noget ud derom⁴².

Jeg sammenkaldte straks ministrene til et møde og meddelte dem, hvad der var passeret⁴³.

Kongen kom tilbage fra rejsen mandag den 15. juli. Jeg søgte audiens så hurtigt som muligt for at høre, hvorledes jeg skulle forholde mig med indgivelse af demissionen. I henhold hertil indgav jeg begæring om ministeriets demission med udtrykkelig påberåbelse af, at det var efter kongens ønske. Ordlyden af denne skrivelse og dens datum er jeg ikke i besiddelse af.

I en tidligere samtale havde kongen udtalt, at det måske kunne være det rigtigste at prøve på, om ikke et venstreministerium kunne få statskibet til at glide. Jeg udtalte mig straks derimod og bemærkede, at forfatningen gav kongen forskellige midler til at modstå det pres, som venstre udøvede⁴⁴. Han svarede, at han følte sig for gammel til at optage

40. Originalen til denne tekst findes såvel i en med blyant skrevet kladder som i en renskrift med blæk. De er stort set identiske.

41. Ifølge brevet fra Juul-Rysenstein til Sehested af 22. maj 1901 kan det fastslås, at datoen må have ligget mellem den 19. maj og den 22. maj, da kongen i sin argumentation havde henvist til højremødet den 18. maj, og Juul-Rysenstein kendte beslutningen den 22. maj.

42. Kongen havde været meget pinligt berørt over, at hans udtalelser til overpræsident Valdemar Oldenburg i april måned, om at han selv havde tænkt på et venstreministerium, og at »nu kan vi jo se i løbet af sommeren«, via pressen var kommet til offentlighedens kundskab. (*Et bidrag*).

43. Ifølge Scharlings brev til Sehested af 26/5 1901 kan denne oplysning ikke være rigtig, hvis Sehested hermed har ment, at han sammenkaldte alle ministrene.

44. Her tænkes på en provisorisk lovgivning. Mulighederne for, at en sådan ville lykkes, må imidlertid betegnes som yderst ringe, men alternativet for ministeriet

denne kamp; han havde begyndt sin regering med en hård kamp, det ville han ikke gentage i sit livs sidste år, men hellere se, om man ikke kunne komme frem med det gode. Jeg bad ham til slutning betænke, at hvis han nu tog et venstreministerium, ville han aldrig kunne komme af med det igen.

(I mine optegnelser om, hvad der foregik på ministermøderne, finder jeg den 24. april, at jeg begyndte at referere en samtale, jeg havde haft den foregående dag med kongen om situationen. Det er formodentlig den, jeg her har omtalt ⁴⁵).

Nedskrevet 9. januar 1908.

Hannibal Sehested.

Optegnelse af H. Sehested af 30/3 1909 vedrørende hans ministeriums ophør ⁴⁶.

Mit ministeriums ophør.

Heldigst ville det have været, om jeg havde nedskrevet denne beretning straks, efter at begivenhederne havde fundet sted, mens alle detaljer endnu stod levende for min erindring. Nu efter 8 års forløb er meget glemt, og andet står så uklart, at jeg ikke tør slå det fast.

Når jeg kom til kongen om formiddagen kl. 11 og havde forebragt ham, hvad jeg havde at tale med ham om, plejede han gerne at beholde mig en times tid. Han talte med mig om mange slags ting, fortalte mig om vanskelighederne ved sin regeringstiltrædelse, meddelte mig mange episoder fra sin lange regeringstid, berettede om store ubehageligheder, han havde haft med adskillige af sine ministre og udtalte sin glæde over nu at have fået mænd om sig, som han havde fuld tillid til og i alle henseender var tilfreds med. I løbet af foråret 1901 udtalte han sig jævnlige om de store vanskeligheder, vi havde at kæmpe med fra oppositionens side, udtalte sig straks misbilligende om »de ottes« færd, især de to kongevalgte, Reedtz-Thott og H. N. Hansen, og kom et par gange frem med den tanke, om det ikke måske kunne være det rigtigste at for-

---

var at gå af uden kamp. Ad den normale parlamentariske vej havde det jo kun formålet at udrette meget lidt.

45. I »ministerrådsprotokollen« står der i pkt. 1 fra mødet den 24. april: »Meddelelse fra Sehested om en samtale med kongen igår, som var søgt for at tale om situationen. Diskussion om situationen«.

46. Som note 40.

søge, om ikke en regering af venstre kunne løse opgaven⁴⁷. Jeg gjorde ham opmærksom på, at det kunne blive et farligt eksperiment, da han måtte erindre, at tog han først et venstreministerium, var et tilbageskridt umuligt, og han ville aldrig kunne slippe det igen.

Så en dag kort før han skulle rejse til Wiesbaden, lod han mig kalde og sagde mig, at han havde besluttet sig til at tage et ministerium af venstre. Han følte, at som forholdene var, kunne han ikke nå et resultat uden kamp. Han havde måttet begynde sin regering med kamp, og mange kampe havde han siden måttet føre igennem. Nu følte han sig for gammel til at tage en kamp op påny. Han ville ende sin regering i fred og derfor prøve at komme igennem med det gode, og derfor ville han gøre dette forsøg. Han takkede mig i varme og hjertelige ord, fordi jeg i sin tid havde givet efter for hans indtrængende anmodning om at være hans konsejlspræsident, og udtalte sig anerkendende om min og mine kollegers virksomhed, mænd som han alle havde lært at sætte pris på.

Denne meddelelse bad han mig foreløbig ikke at omtale for nogen, men da han definitivt havde taget sin beslutning, havde han ikke villet undlade at give mig meddelelse herom. Først når han kom tilbage fra Wiesbaden, ville han tage fat på udførelsen, og bad mig indtil da vedblive som hidtil.

Dette var altså en meddelelse om en fattet beslutning, der ikke tillod nogen diskussion. Jeg indskrænkede mig derfor til at bede kongen om tilladelse til at gøre mine kolleger bekendte med hans bestemmelse, da det ville være en meget pinlig situation for mig at arbejde sammen med dem, uden at andre end jeg kendte en for os alle så vigtig beslutning.

Efter nogen betænkning gav han dog sit samtykke hertil. Kongen var meget bevæget, da han sagde mig farvel og takkede mig atter i varme ord for den tid, jeg havde været hans minister.

Jeg sammenkaldte så ministrene til et møde dagen efter⁴⁸, hvor jeg gav meddelelse om kongens beslutning med pålæg om absolut diskretion, indtil kongen kom tilbage fra Wiesbaden.

Nedskrevet 30/3 1909.

Hannibal Sehested.

---

47. Reedtz-Thott var ikke kongevalgt. Derimod H. C. Steffensen. Kongens synspunkt var, at de to kongevalgte af »de 8« burde have rådført sig med ham, forinden de var gået med til landstingshøjres sprængning. (Høgsbro 1/1 og 8/4 1901).

48. Som note 43.